

Nr 173.

Av herr **Holmbäck**, om förlängning av skyddstiden beträffande författarrätten till sådana litterära verk, som tillkommit före den 1 januari 1920.

Lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk, som återger de gällande reglerna i Sverige på författarrättens område, genomför en enhetlig skyddstid för de litterära och musikaliska verk, vilka utgivits efter den 1 januari 1920, då lagen trädde i kraft. Tidigare gällde lagen den 10 augusti 1877 angående äganderätt till skrift. Enligt denna lag, i den lydelse den hade mot slutet av sin giltighetstid, ägde författarens rättsinnehavare ensamrätt att mångfaldiga skrift genom tryck och fotokemiskt förfarande tills femtio och att uppföra dramatiskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete med utstyrsel för skådebanan tills trettio år förflutit från författarens död. Nu stadgade man, att både rätten att mångfaldiga ett verk samt rätten att uppföra det för skådebanan skulle gälla till utgången av trettionde året efter författarens död. Denna tidslängd skulle vara bestämmande även för de övriga befogenheter — delvis förefintliga i äldre lagstiftning, delvis nyinförda genom 1919 års lagstiftning — som genom den nya lagen medgavs författaren. I fråga om verk, som utgivits innan den nya lagen trädde i kraft, genomförde man åter icke den enhetliga skyddstiden. Man ansåg sig icke genom den nya lagen kunna minska det författarrättsliga skydd, som den äldre lagstiftningen gav, men ville icke låta den femtioåriga skyddstiden gälla även i sådana hänseenden, i vilka den icke genomförts av den äldre rätten. I följd härav varar beträffande före den 1 januari 1920 utgivna verk författarens ensamrätt att mångfaldiga sitt verk tills femtio år förflutit efter hans död, men författarrätten utslocknar redan trettio år efter författarens död t. ex. i fråga om verkets bearbetande för och framförande genom filmen, dess föredragande offentligen och dess utsändande genom radio. Vid samma tidpunkt utslocknar även författarrätten till verk, som utgivits före den 1 januari 1920, i vad den gäller rätten att utföra musikaliskt och uppföra dramatiskt eller mimiskt verk.

Frågan om den längd, skyddstiden lämpligen bör hava, är en av de mest omstridda i författarrättslagstiftningen. Å ena sidan står författarens intresse av att för sig och sina efterkommande erhålla ekonomisk vinning av det han skapat, å andra sidan samhällets intresse av att det andliga arbetets skatter i största utsträckning komma alla till godo. Detta sistnämnda intresse gör sig starkare gällande allteftersom i författarrätten införas flera befogenheter. Det var mindre starkt, då författarrätten i huvudsak endast omfattade skydd mot eftertryck, än då den innefattar ensamrätt att föredraga verket offentligen, att överföra det på mekaniskt instrument (t. ex. på en

grammofonplatta), att utsända det genom radio o. s. v. I den utländska utvecklingen har emellertid författarens intresse vunnit stora segrar. De ojämförligt flesta stater äga en skyddstid på femtio år från författarens död — under det senaste årtiondet ha Tyskland, Österrike och Bulgarien genomfört femtioårig skyddstid — och endast Sverige, Schweiz och en balkanstat ha nu bland de europeiska stater, som tillhöra bernerkonventionen, en skyddstid på trettio år. Hänsyn till likformighet inom Bernunionen och särskilt till likformighet med lagstiftningen inom de övriga nordiska länderna utgöra starka skäl även för Sverige att införa den femtioåriga skyddstiden.

Två förutsättningar härför böra emellertid vara oundgängliga. Det finnes anledning att här betona dem.

Det skydd, som anordnas, bör icke få den gestaltning, att det lägger oskäligen band på samhällets intressen. En förlängning av skyddstiden bör t. ex. icke ske så, att även i fråga om den tid, varmed skyddet förlängts, innehavare av radioapparater kunna begå brott, med straff och skadeståndsskyldighet, om de låta vad radioapparaterna återgiva höras av en samling personer, som kan rubriceras såsom allmänhet.

Den ekonomiska vinningen av den långa skyddstiden bör verkligen fullt komma författaren och hans efterkommande till godo. Det har ofta påpekats att om författaren under sin livstid avhänder sig sin författarrätt för hela den tid, denna varar, han icke får nämnvärt mera i ersättning för författarrätten, om den räcker i femtio än om den varar i trettio år efter författarens död. Redan med hänsyn till omöjligheten att beräkna, huru allmänhetens smak kommer att ställa sig sedan trettio år förflutit efter författarens död, torde en förläggare icke vara benägen att betala någon avsevärd summa för författarrätten i den mån den avser längre tid framåt än trettio år efter författarens död. Varken författaren eller hans efterkommande få då gagn av att författarskyddet sträcker sig så långt framåt, trots att allmänheten får underkasta sig inskränkningar i möjligheten att tillgodogöra sig författarens verk. Den ende, som har fördel av den långa skyddstiden, blir förlagsfirman, som gör en icke på förhand kalkylerad vinst.

För att belysa vad nu sagts behöver endast en hänvisning ske till en episod i författarrättens historia.

År 1841 bragtes inför det engelska parlamentet ett lagförslag att författarskyddet skulle utsträckas till sextio år efter författarens död. Till förmån för förslaget gjordes gällande, att Miltons dotterdotter fått leva i misär i London, så att Garrick, som då ägde Drury-Laneteatern, såg sig föranlåten att giva henne en recett, till vilken Johnson skrev en prolog och under vilken publiken samlade in några hundra pund. Var det riktigt, frågade man, att hon i denna allmoseform skulle få en liten del av vad som endast var en samhällets skuld? Lagförslaget föll emellertid efter ett anförande av Macaulay. Han erinrade, att vid mitten av 1700-talet författarskyddet i England gällde för all framtid. Vid samma tid som Miltons dotterdotter begärde understöd, ägdes rätten till Miltons verk av den engelska förläggaren Tonson. Några månader efter recetten på Garricks teater begärde Tonson hos Court of

chancery att inskridande skulle ske mot en bokhandlare, som salufört en billig upplaga av *Paradise lost*, och hans begäran bifölls. »Här», sade Macaulay, »ha vi en utmärkt illustration till verkan av en lång författarrätt. Miltons verk äro en enda förläggares egendom. Var och en, som önskar äga dem, måste köpa dem i Tonsons bod och till Tonsons pris. Var och en, som försöker att sälja billigare än Tonson, träffas av lagliga åtgärder. — Och vilken är situationen för den enda person, för vilken vi kunna antaga att författaren, som samhället skyddat med sådan kostnad, över huvud var intresserad? Hon har bragts ner till ytterligt armod. Till Miltons arbete finnes monopol. Miltons dotterdotter hungrar.» (*Speeches of lord Macaulay, corrected by himself, London 1877, sid. 109 ff.*)

En utsträckning av skyddstiden bör uppenbarligen kombineras med införande av nya bestämmelser med syfte att inskränka författarens dispositionsrätt över författarrätten, för att därigenom tillförsäkra hans efterkommande vinsten av denna rätt. Förebilder till sådana regler har man i utländska lagar.¹⁾

Jämlikt kungligt bemyndigande tillkallade under hösten 1938 statsrådet och chefen för justitiedepartementet särskilda sakkunniga för utredning angående reformer på auktorrättens och därmed sammanhängande immateriella rättigheters område. Som mål för arbetet ställdes att vinna utredning om möjligheterna till en gemensam nordisk lagstiftning inom denna del av de andliga rättigheternas område. Vissa förberedande arbeten hade redan verkställts av särskilt tillkallad sakkunnig och det fortsatta arbetet borde nu lämpligen omfatta en allsidig utredning angående de andliga rättigheter, som i detta sammanhang borde regleras av lagstiftningen. De sakkunniga började även sitt arbete men i riksdagsberättelsen 1941 meddelades att på grund av de utomordentliga händelser, som inträffat i Finland, Danmark och Norge, kommittén icke kunnat bedriva något nordiskt samarbete under år 1940 och att även i övrigt kommitténs verksamhet i huvudsak måst ligga nere under året. Riksdagsberättelsen 1942 ger vid handen att, sedan förutsättningar uppstått att fortsätta det gemensamma lagstiftningsarbetet, kommittén den 1 mars 1941 upptog sin verksamhet men att efter den 1 juli 1941 kommitténs arbete i huvudsak måst ligga nere.

Det torde icke kunna dragas i tvivel, att frågan om författarrättens utsträckning till tiden och de förutsättningar, under vilka detta bör ske, skulle blivit en av de punkter, å vilka kommitténs arbete skulle sättas in. Redan att kommittén skulle utreda möjligheterna till en gemensam nordisk lagstiftning inom auktorrättens område ger vid handen, att skyddstidens längd måste bli föremål för debatt. Att kommitténs arbete nu hart när helt har avbrutits

¹⁾ Inför den schweiziska förbunds församlingen framlades 1940 förslag om införande av en skyddstid för litterära och musikaliska verk av femtio år från författarens död men avgörande om detta förslag har ännu icke ägt rum. Anledningen till uppskovet är önskan att tillgodose nu nämnda synpunkt. Se *Amtliches stenographisches Bulletin der Bundesversammlung, 1940, sid. 555.*

tvingar fram ett ståndpunkttagande till ett särskilt spörsmål i fråga om skyddstidens längd.

I slutet av år 1941 ingåvo August Strindbergs arvingar till Kungl. Maj:t en skrivelse med anhållan om erforderliga åtgärder för genomförandet av en lagändring, varigenom uppföranderätten till dramatiska arbeten och rätten att mångfaldiga skrift, som utkommit före den 1 januari 1920, helt likställdes och sålunda uppföranderätten fastsloges att gälla intill utgången av femtionde året efter det, under vilket författaren avlidit. I sin motivering erinrade skrivelsens undertecknare, att trettioårsdagen av August Strindbergs bortgång inträffar 1942 och att uppföranderätten till hans skådespel därför blir fri med utgången av år 1942, under det att förlagsrätten till Strindbergs verk tillhör hans rättssinnehavare intill utgången av år 1962. Arvingarna anförde vidare, att de befinna sig i sådana ekonomiska omständigheter, att de äro i allra högsta grad beroende av de inkomster, de kunna erhålla genom uppföranderätten till August Strindbergs dramatiska arbeten, samt tillade, att deras inkomster av den Strindbergska litterära kvarlåtenskapen till allra största delen härröra sig från nämnda uppföranderätt.

Synnerligen starka skäl tala för ett tillmötesgående av denna framställning. Här är det fråga om en av Sveriges största författare, vars arbeten tillfört och kommer att tillföra det svenska samhället utomordentliga värden. I förhållande till dessa värden är beviljandet av några års utsträckt skyddstid för uppföranderätten till Strindbergs sceniska verk att betrakta som en obetydlighet. Här vet man dessutom att författarens närmaste anhöriga både behöva det ekonomiska stöd, som en förlängd rätt skulle innebära, och även att detta stöd skulle i full utsträckning komma just dem tillgodo. Deras begäran innebär blott att den svenska staten skall ge dem samma ställning som de skulle haft enligt lagstiftningen i nästan alla europeiska stater. Till slut är det yttre omständigheter som åstadkommit att man icke haft möjlighet att efter sedvanlig utredning taga ställning till hela den stora lagfråga, som ligger bakom.

Ett bifall till arvingarnas begäran kan även motiveras med allmänna synpunkter.

Ett bland de viktigaste problemen för en ny författarrättslig lagstiftning blir att söka skydda de ideella intressen, som äro knutna vid ett litterärt och musikaliskt verk. Det gäller att tillse att icke efter författarrättens upphörande bearbetningar äga rum från personer, vilka i själva verket förvanska verket. Den danska lagen den 26 april 1933 om författarrätt och konstnärarrätt ger i 9 § staten befogenhet att redan efter författarens död inskrida mot förvanskning, beskärning eller annan ändring av ett litterärt verk, om därigenom dess värde skulle väsentligen minskas (inskridande kan ske mot ändring »dær maa anses at være en væsentlig Forringelse af» författarens verk). Denna befogenhet upphör icke när författarrätten upphör. Ur denna synpunkt är det — såsom Sveriges författarförening särskilt understrukit i en skrivelse, i vilken den livligt tillstyrkt de Strindbergska arvingarnas begäran — olämp-

ligt att Strindbergs arbeten efter år 1942 i viktiga hänseenden icke längre lyda under författarrättsliga regler. Man kan mycket snart få se underhaltiga bearbetningar för filmen av t. ex. Röda rummet och Hemsöborna.

Om arvingarnas begäran skall bifallas, måste beslut fattas redan vid innevarande riksdag. Då nästa riksdag sammanträder, är eljest uppföranderätten till Strindbergs arbeten fri och någon helt ny skyddstid kan man ej gärna skapa. Den form, i vilken ett bifall skulle kunna tänkas, torde kunna hämtas från den österrikiska lagstiftningen. I Österrike stod frågan om införande av den femtioåriga skyddstiden i stället för den trettioåriga på dagordningen i slutet av 1920-talet. För Österrike var det emellertid otillfredsställande, om den femtioåriga skyddstiden, vars införande stod i samband med förhandlingar med Tyskland, skulle träda i kraft först sedan den 1 januari 1930 skyddstiden för Johan Strauss' verk utgått, och i följd därav beslöt man genom lag den 19 december 1929 att till den 31 december 1931 förlänga skyddstiden för de litterära och konstnärliga verk, till vilka författarrätten eljest skulle upphört den 31 december 1929 och den 31 december 1930. I analogi med denna österrikiska lag skulle en svensk lag med provisorisk karaktär kunna utfärdas, att skyddstiden för de litterära verk (om andra verk är icke fråga), vilka tillkommit före den 1 januari 1920, i fråga om annat skydd än för mångfaldigande förlängdes under en tidsperiod, under vilken man kan förutsätta att utredningen om omgestaltning av auktorsrätten skall kunna hinna avslutas. Denna tid torde emellertid icke böra tillmätas alltför knappt, förslagsvis 5 år. En dylik lagstiftning skulle innebära ett bifall till arvingarnas begäran utan att man därför på något sätt bundit sig vid bedömningen av de förslag, som kunna framställas av auktorsrättsutredningen. Några olägenheter av en dylik lag — vars motivering ligger i de utomordentliga omständigheterna — torde icke kunna uppstå.

På grund av vad jag nu anfört får jag hemställa,

att riksdagen ville för sin del antaga följande

Förslag

till

Lag

om tillägg till lagen den 30 maj 1919 (nr 381) om rätt till litterära och musikaliska verk.

Häri genom förordnas som följer.

§ 1.

Författare till skrift tillerkänd befogenhet, som jämlikt lagen den 30 maj 1930 om rätt till litterära och musikaliska verk skall gälla intill utgången av något av åren 1942—1946, skall vara gällande intill utgången av år 1947, dock högst intill utgången av femtionde året efter det, under vilket författaren avlidit.

§ 2.

Överlåtelse av författarrätten eller däri ingående befogenhet, som ägt rum före den 1 juli 1942, skall icke anses omfatta även tid, med vilken genom denna lag skyddet för befogenheten förlänges.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1942.
Stockholm den 24 januari 1942.

Åke Holmbäck.
